

سلسله مباحث تنظيم الگوی مصرف پیام‌رسان‌های اجتماعی

تلگرام و خط و زبان فارسی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست

- مقدمه ۱
- ۱- تغییرات ناگهانی و سریع و رواج غلط نویسی در حوزه خط فارسی ۲
- ۲- کاهش غنای محتوای وب فارسی ۴
- منابع ۷

مقدمه

خط و زبان فارسی از مشخصات و ارکان جدایی‌ناپذیر هویت و فرهنگ ایرانی – اسلامی کشور محسوب می‌شوند و تضعیف یا تقویت هریک از آن‌ها، اثر مستقیم در تضعیف یا تقویت هویت و فرهنگ ملی دارد. به عبارت دیگر، هرگونه آسیب به خط و زبان فارسی، چه ناشی از تهاجم فرهنگی خارجی باشد و چه ناشی از اهمال و بی‌مبالاتی داخلی، سبب گسستگی یا دست‌کم، سست شدن رشته‌های پیوند ملت با هویت و فرهنگ اصیل ایرانی – اسلامی کشور و در نتیجه، احساس تهی‌دستی در برابر فرهنگ‌های استکباری یا بیگانه خواهد شد. افزون بر این، خط و زبان فارسی، هم از نظر میراث گران‌بهایی از مفاهیم والا و حکمت عظیم و بی‌نظیری که با خود دارد و هم از نظر قابلیتی که برای حمل و انتقال معارف، افکار، نوآوری و تمدن عمیق اسلامی در خود دارد، بی‌شک مورد هجمه و بی‌مهری دشمنان و بدخواهان هست و خواهد بود و این امر، آشکارا دیده می‌شود. از این‌رو، مسئولیت و وظیفه کلیه ارکان نظام و احاد ملت، در برابر این گنجینه و سرمایه مشترک ملی بسیار سنگین و جدی است. تأکید می‌گردد که زبان، ستون فقرات ملت محسوب می‌شود و آسیب بر زبان، آسیب بر اقتدار و استواری قامت ملت خواهد بود.

حاکم شدن کاربرد وسیع فضای مجازی به‌ویژه پیام‌رسان‌های اجتماعی در شئون مختلف زندگی، زبان را متأثر می‌سازد و البته این تأثیر در خصوص زبان فارسی، اغلب از نوع آشفته‌سازی بوده است. به‌طور کلی گسترش استفاده از پیام‌رسان‌های اجتماعی در سال‌های اخیر از دو منظر ویژه برای خط و زبان فارسی تهدید محسوب می‌شود. از منظر اول در حال حاضر با تغییرات ناگهانی و سریع و رواج غلط نویسی در حوزه خط فارسی در پیام‌های تبادل شده بر بستر پیام‌رسان‌های اجتماعی مواجه هستیم که می‌تواند منجر به از دست رفتن تفاهم نوشتاری در زبان فارسی و آسیب جدی به آن گردد. همچنین از منظر دوم به جهت تبدیل شدن بستر پیام‌رسان‌های اجتماعی به بستر تولید و انتشار محتوا، شاهد کاهش غنای محتوای وب فارسی هستیم که از طریق موتورهای جستجو برای همه کاربران قابل دسترسی است. در ادامه گزارش ابعاد مختلف موضوع تشریح گردیده و انتظاراتی که از پیام‌رسان‌های اجتماعی و به‌ویژه پیام‌رسان‌های بومی برای اصلاح وضعیت موجود می‌رود، مطرح خواهد شد.

۱- تغییرات ناگهانی و سریع و رواج غلط نویسی در حوزه خط فارسی

از منظر اول استفاده گسترده از پیام‌رسان‌های اجتماعی موجب شده است که عمل کتابت بر این بستر همگانی شود؛ از پیامک‌های تلفن همراه گرفته تا پست‌های شبکه‌های اجتماعی و نوشتن ایمیل و توثیق کردن. سابقاً کتابت در انحصار قشر خاصی بود. اکنون همه دوست دارند خوانده شوند و دیده شوند و لذا هرچه سریع‌تر و کوتاه‌تر بنویسند، زودتر خوانده می‌شوند. این مسئله باعث چرخش از زبان نوشتار به گفتار شده است، زیرا تندنویسی با زبان گفتار تناسب بیشتری دارد. از جمله پیامدهای چرخش یاد شده این است که دیگر کمتر کسی پیدا می‌شود علائم سجاوندی مانند تنوین، تشدید و همزه را رعایت کند. زیرا فرصتی برای پیدا کردن آن‌ها وجود ندارد. از سوی دیگر، استفاده از زبان تصویری و استیکرها و ایموجی‌ها به دلیل نیاز به سرعت در فضای مجازی غلبه پیدا کرده است و در نتیجه زبان ما تبدیل به «زبان استیکری» شده است. اکنون فرزندان ما که فرزندان استیکرها هستند، می‌گویند: «اوه من بنشینم پنج دقیقه این همه مطلب را بنویسم؟ به جای آن یک استیکر می‌کشم».

در تویتر حتی محدودیت کاراکتر وجود دارد و نمی‌توان جمله‌هایی طولانی نوشت. بنابراین، زبانی که در بستر وب شکل می‌گیرد، دامنه لغات بسیار محدودی دارد و اکنون کاربران فضای مجازی شاید فقط با ۳۰۰ کلمه حرف می‌زنند و همین مسئله علاوه بر فقر واژگانی، زبان اندیشه را نیز تهدید می‌کند، زیرا محدودیت دایره واژگان یعنی محدودیت تفکر و گرفتن خصلت اندیشه‌ورزی و بیان اندیشه و حتی بیان احساس از زبان. معلوم نیست این زبان استیکری در آینده بتواند از پس فکر و اندیشه هم برآید و به تعبیر دکتر داریوش آشوری، واقعاً در آینده ممکن است دیگر هیچ حرف جدی‌ای به زبان فارسی زده نشود. مسئله این است که نسل جدید تعلق خاطری به زبان فارسی ندارند. همچنین نسل جدید شبیه نسل قبل نیست که سؤال نکند و همه چیز را حکماً بپذیرد. نسل جدید می‌پرسد چرا باید بنویسیم گرسنه‌ام، ولی بگوییم گرسنه‌م. بنابراین، تکیه صرف بر غلط‌های املایی و آشفتگی رسم‌الخط در فضای مجازی بیشتر گمراه کننده است تا راهگشا.

نحوه نوشتن در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، سهل‌انگاری در انتخاب حروف درست با صدای مشابه، استفاده از اصطلاحات مخفف بدون هیچ پشتوانه ریشه‌شناسی، نبود تجربه نوشتن متن جدی و سایر رفتارهای زبانی در فضای مجازی شاید سبب توسعه ارتباطات و تبادل پیام باشد و کاربردهای مفید نیز داشته باشد که دارد اما زیان و آسیبی که به زبان و کارکردهای آن وارد می‌شود را نمی‌توان نادیده گرفت.

هم اکنون شاهد استفاده فراوان واژگان نادرست و ادبیات ناموزون در شبکه‌های مجازی هستیم و همچنین شاهد نوعی از نوشتار با عنوان «فینگلیش» که بر ضمیر ناخودآگاه ما به مرور اثری خواهد گذاشت جبران ناشدنی و آنگاه شاهد نسلی هستیم که دانشجوی دکترای رشته حقوق واژه «قصاص» را به صورت «قساس» بنویسد یا در جای جای فضای مجازی شاهد استفاده از «راجب» به جای عبارت «راجع به» هستیم یا «حاضر»

به جای «حاضر»!!! نوشتن یک متن درخواست برای استخدام توسط بسیاری از دانش آموختگان دبیرستان یا دانشگاه ما دشوار و گاه ناممکن است. چگونه می‌شود نسل‌های بعدی سعدی، فردوسی، خیام و جامی چنین بنویسند؟! چگونه می‌شود به این واقعیت بی‌اعتنا ماند؟

ویژگی اصلی فضای مجازی سرعت تبادل اطلاعات است و سرعت بالا معمولاً دقت را پایین می‌آورد. در فضاهایی مانند تلگرام که گپ‌ها با سرعت بالا صورت می‌گیرند و مطالب غالباً از پیش آماده نمی‌شوند، حتی در میان متخصصان ادبیات و نویسندگان و ویراستاران نیز احتمال خطا - البته به میزان خیلی کم‌تر از بقیه - هست، اما معمولاً متخصصان با فرستادن اصلاحیه، خطاها را آشکار و رفع می‌کنند، ولی در میان عموم مردم، چنین فرهنگی رواج ندارد، اولاً به این دلیل که اهمیت درست‌نویسی برای اغلب مردم آشکار نیست و ثانیاً به این علت آشکار که واقعاً بیش‌تر مردم ما «بلد نیستند» درست بنویسند.

در مقاله‌ای که تحت عنوان «دگرگونی نوشتار فارسی در گفتگوی اینترنتی کاربران وایبر» آمده است، نشان داده شده است که در متن پیام‌های موردبررسی کاربران وایبر، تغییراتی مانند حذف بخش‌های عمده‌ای از ارکان جمله رخ می‌دهد. هم‌چنین تمایل کاربران به کوتاه نویسی موجب تغییراتی در دستور ساختار نحوی و هم واژگان (ساختار صرفی) جملات فارسی را سبب شده است.

همچنین مقاله «تأثیر تلفن همراه هوشمند بر دگرگونی‌های زبان و ادب فارسی» نیز این‌چنین نتیجه گرفته است که زبان و ادب فارسی در شبکه‌های مجازی از مواردی هم چون رسم‌الخط ساختگی و ارجاع دهی کاذب تأثیر می‌پذیرد.

بخش عمده‌ای از تحولات زبان فارسی را در آینده، همین گپ‌ها و مطالب منتشر شده در فضاهای مجازی رقم خواهند زد. یک نمونه از تغییراتی که در شکل نوشتاری زبان فارسی در قالب گپ‌ها و نوشته‌های فضاهای مجازی پدید آمده، غلبه‌ی املاي نزدیک به آوانگاری کلمات است (مثلاً راجب به جای راجع به؛ تعقیر به جای تغییر) یا مثلاً در مورد حروف متشابه، در نظر نگرفتن تنوع آن‌ها و کاربرد شکل نادرست املاي کلمه (توجیح به جای توجیه یا سپاس‌گذار به جای سپاس‌گزار). این مساله تحول ذاتی زبان است، اما اگر در جهت رفع آسیب‌های همراه با این تحول تلاش نکنیم، ممکن است در نهایت، امکان تفاهم نوشتاری در زبان فارسی را تا حد زیادی از دست بدهیم.

یکی از راهکارهای قابل اجرا در پیام‌رسان‌های بومی برای تقلیل اثرات سوء این دگرگونی در خط و زبان فارسی فعال‌سازی تسهیلات و قابلیت‌هایی در بطن نرم‌افزار برای اصلاح خطاهای املاي و دستوری زبان است. همان‌طور که می‌دانیم امکانات مشابه برای زبان‌های دیگر در نرم‌افزارهای گوناگون وجود دارد ولی از آنجا که پیام‌رسان‌های غالب کشور نظیر تلگرام قابلیت‌ی در این خصوص ندارند و با توجه به غیر ایرانی بودن خود، برنامه

بلندمدتی هم در این عرصه نخواهند داشت، به مرور زمان خط و زبان فارسی در تعاملات اجتماعی مبتنی بر پلتفرم‌های خارجی دچار آسیب‌های جبران‌ناپذیر خواهد شد.

۲- کاهش غنای محتوای وب فارسی

بررسی‌ها نشان می‌دهد از زمان فراگیر شدن کانال‌های تلگرامی، تولید محتوای وب فارسی به‌شدت کاهش پیدا کرده است، چرا که افراد به جای تولید محتوای فارسی در محیط وب، به تولید محتوا در کانال‌ها می‌پردازند. با توجه به استفاده گسترده از تلگرام خیلی از وبلاگ‌ها دیگر بروز نمی‌شوند و خیلی از انجمن‌های تخصصی ایرانی هم کاربران‌شان را از دست داده‌اند؛ به‌طوری‌که در اندک انجمن‌های تخصصی فعال هم اگر موضوعی مطرح می‌شود، کاربران دیگر بجای پاسخ به آن آی‌دی تلگرام خود را می‌گذارند یا لینک فلان گروه تلگرامی را برای دریافت پاسخ قرار می‌دهند. این در حالی است که در سال ۹۱ تعداد وبلاگ‌های ایرانی به مرز ۲ میلیون وبلاگ رسیده بود.

همچنین متأسفانه شاهد این هستیم که خیلی از مؤسسات و دانشگاه‌ها بجای بروز رسانی یا ایجاد وب‌سایت برای اطلاع‌رسانی؛ کانال تلگرامی راه‌اندازی می‌کنند؛ این مورد حتی در مورد سازمان‌های دولتی نیز صدق می‌کند. دیگر کسی در وب فارسی محتوا سازی نخواهد کرد، چراکه همه وب‌سایت‌ها و وبلاگ‌های محتوا محور فعالیت خود را در کانال‌های تلگرامی پررنگ‌تر کردند.

با توجه به عدم نمایه (ایندکس) شدن^۱ محتوای کانال‌ها توسط موتورهای جستجو و محصور ماندن محتواها در سرورهای تلگرام، عملاً ظرفیت تولید محتوای فارسی در فضای مجازی از بین رفته است. از میان حجم عظیم محتوای تولید و منتشر شده در تلگرام و اینستاگرام، هیچ چیز در موتورهای جستجو ایندکس نمی‌شود در نتیجه نمی‌توان، همچون صفحات اینترنتی، با کمک گوگل آن‌ها را پیدا کرد و به محتوای آن‌ها دسترسی داشت؛ این خود یکی از بزرگ‌ترین دلایل مناسب نبودن کانال‌های تلگرام و پیج‌های اینستاگرام برای تولید محتوا متنی است.

^۱ نمایه‌سازی موتور جستجو فرآیند جمع‌آوری، تجزیه (پردازش) و ذخیره‌سازی داده‌ها در مورد یک URL به‌منظور تسهیل سریع و دقیق بازایی اطلاعات می‌باشد. موتور جستجو یک صفحه را کاوش می‌کند، کلمات و عبارات بر روی آن را ثبت می‌کند و سپس داده‌ها را در شاخص جای می‌دهد. این شاخص می‌تواند به‌عنوان پایگاه داده موتور جستجو نامیده شود.

صدها نفر وقت و انرژی خود را صرف تولید محتوایی می‌کنند که فقط چند روز عمر دارد و هیچ اثری از آن در آینده باقی نمی‌ماند؛ گویی کتابخانه‌ای که هر روز با هزاران کتاب ارزشمند پر می‌شود و در پایان روز همه کتاب‌ها به آتش کشیده می‌شوند!

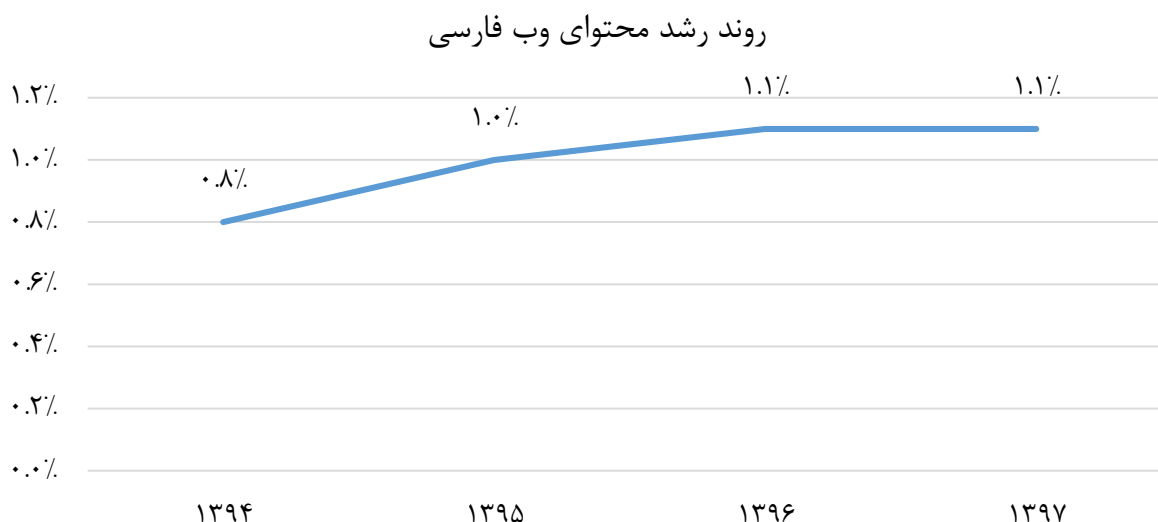
گرچه هدف از تولید و نشر محتوا در شبکه‌های اجتماعی امکان دسترسی آسان‌تر و بازدید تعداد بیشتر از این محتوا عنوان می‌شود، اما چنین فضایی امکان جست‌وجوی اطلاعات را در طولانی مدت سخت‌تر می‌کند. این چالش در شبکه‌هایی که تعامل دو طرفه در آن‌ها وجود دارد، آسیب کمتری دارد. اما هنگامی که صحبت از تولید محتوا بدون امکان تعامل با محیط بیرون می‌شود، نگرانی از آسیب به تولید محتوا شدت می‌گیرد.

این اطلاعات فقط مدت کوتاهی بعد از انتشار قابل دسترسی است و اگر زمانی به هر دلیلی شبکه اجتماعی از دسترس خارج شود، همه محتوای تولید شده از بین خواهد رفت. از سوی دیگر موتورهای جست‌وجو اطلاعات منتشر شده در پیام‌رسان‌ها را رصد نمی‌کند و به همین خاطر محتوای پیام‌رسان‌ها محدود به یک جامعه مخاطب کوچک می‌شود و کمکی به انباشت اطلاعات در اینترنت نمی‌کند. در مورد تولید محتوا به زبان فارسی نیز تمرکز روی شبکه‌های اجتماعی، باعث آسیب به محتوای فارسی تولید شده در فضای مجازی می‌شود. در واقع این محتوا پس از تولید قابل جست‌وجو، ذخیره‌سازی و طبقه‌بندی نخواهد بود.

به عنوان مثال محتوایی که در شبکه پیام‌رسانی مانند تلگرام - به عنوان پرمخاطب‌ترین شبکه پیام‌رسانی این روزها منتشر می‌کنید، هیچ‌گاه در نتایج جست‌وجوی گوگل ظاهر نمی‌شود و گوگل هم این محتوا را لحاظ نمی‌کند. این در حالی است که این شبکه‌ها به مرور در حال تغییر سلیقه مخاطب و سوق دادن افراد به داده‌های محدود و بعضاً غیر معتبر چنین فضایی است.

بر اساس خزش به عمل آمده تاکنون ۵ میلیارد صفحه فارسی در محیط وب شناسایی شده است که رشد این صفحات، نسبت به سنوات گذشته کاهش قابل توجهی پیدا کرده است. همان‌طور که در شکل زیر نشان داده شده است در بازه زمانی یک‌ساله ۹۴ تا ۹۵، ۲ درصد رشد در محتوای وب فارسی وجود داشته است ولی در بازه زمانی ۹۵ تا ۹۶ تنها ۱ درصد رشد محتوا را شاهد هستیم (رشد تولید محتوای وب فارسی به نصف رسیده است). درحالی‌که با توجه به فراگیر شدن روزافزون استفاده از فضای مجازی توسط فارسی‌زبانان انتظار می‌رفت این رشد روایی صعودی در بر داشته باشد. از زمان شکل‌گیری کانال‌ها تا کنون حدود ۲ میلیارد پست تلگرامی منتشر شده است. در صورتی که حجم مطالب تولیدشده در شبکه‌های اجتماعی و پیام‌رسان‌های دیگر نیز به آمار تلگرام اضافه شود می‌توان گفت حجم تولید مطالب در طول یک سال این شبکه‌ها با کل مطالب تولیدشده از ابتدای ایجاد وب فارسی تاکنون فراتر خواهد رفت. بی‌شک تولید این حجم از محتوا می‌توانست تأثیر به‌سزایی در توسعه زبان فارسی در فضای مجازی داشته باشد که متأسفانه به واسطه ساختار تلگرام، این ظرفیت

از دست رفته است و استمرار این شرایط به خط و زبان فارسی در فضای مجازی لطمه جدی و غیرقابل جبران خواهد زد.

منبع: http://w3techs.com/technologies/overview/top_level_domain/all

طبق اعلام رسمی مرکز تحقیقات مخابرات ایران (پروژه پارسی جو)، بخش اعظمی از صفحات وب فارسی، بدون محتوا بوده یا تکراری است و محتوای آن کارآمد نیست. تنها ۳۰ درصد مطالب در صفحات وب مفید است و اسپم نیست، این در حالی است که طبق بررسی‌های انجام شده بر روی ۱۰۰۰ کانال برتر تلگرام، حدود ۵۹ درصد محتوای منتشر شده بر بستر تلگرام محتوای مفید مشتمل بر محتواهای آموزشی، خبری، رسمی، ورزشی، مذهبی، اقتصادی و تاریخی است. در واقع بستر پیام‌رسان تلگرام در حال حاضر علاوه بر ماهیت تبادل‌گری پیام خود به‌نوعی بستر تولید و انتشار محتوا نیز شده است و بخش زیادی از محتوای فارسی بر روی این بستر تولید و توزیع می‌گردد که قابل دسترسی توسط موتورهای جستجو نیست.

البته نسخه‌های جدید تلگرام قابلیت‌های جهت‌ایندکس کردن پست‌های تلگرامی بر روی وب فراهم گردیده است ولی غالب کاربران از این امکان آگاهی نداشته و یا متوجه اهمیت استفاده از آن نیستند.

بنابراین انتظاری که از پیام‌رسان‌های اجتماعی داخلی می‌رود این است که در مراحل توسعه خود برای ارتقای غنای محتوای وب فارسی اهمیت ویژه‌ای قائل شده و امکان دسترسی به محتواهای خود را بر بستر وب و از طریق موتورهای جستجو فراهم آورند. در کنار توسعه این قابلیت، فرهنگ‌سازی و ارتقای آگاهی‌های عمومی کاربران نیز می‌تواند تأثیر بسزایی در توسعه وب فارسی داشته باشد.

منابع

- دگرگونی نوشتار فارسی در گفتگوی اینترنتی کاربران وایبر، دکتر هادی خانیکی (عضو هیئت علمی ارتباطات دانشگاه علامه طباطبایی) و ثریا موسوی، مقاله ارائه شده در همایش ملی تلفن همراه هوشمند و سبک زندگی، ۱۳۹۴
- تأثیر تلفن همراه هوشمند بر دگرگونی های زبان و ادب فارسی، هاجر فیضی (دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه ارومیه)، مقاله ارائه شده در همایش ملی تلفن همراه هوشمند و سبک زندگی، ۱۳۹۴

